

Utopisch socialisme en romantiek in de Gentse pers 1840-1845.

door

H. GAUS

Het zal steeds een probleem blijven uit te maken wat de grotere lagen van de bevolking afwisten van de overheersende gevoels- en gedachtenstromingen van hun tijd. Is het nl. zo dat deze vernieuwende ideeën lange tijd het bezit waren van een geestelijke elite en pas later, en dan slechts aarzelend, door grotere groepen werden overgenomen? Of is het zo dat de periode die ligt tussen de bewustwording en de formulering van het nieuwe enerzijds en de verspreiding ervan anderzijds slechts enkele jaren bedraagt? Is het misschien zo dat, naarmate we dichterbij onze huidige tijden komen, de duur van deze periode en de omvang van de verspreiding worden bepaald door de intenser wordende communicatiemiddelen? Of wordt heel dit proces in hoofdzaak bepaald door deze gevoels- en gedachtenstromingen zelf; m.a.w. gebeurt de verspreiding vlugger en op grotere schaal naarmate er in een behoefte wordt voorzien en er belangstelling voor is? Een belangstelling die dan op haar beurt weer afhankelijk is van de op- of neergaande lijn van de economische ontwikkeling? Al deze vragen suggereren voldoende de complexiteit van het probleem. Hoe nauwkeuriger men de zaak wil onderzoeken, hoe groter de moeilijkheden worden: hoe groot zijn de groepen of bevolkingslagen die in aanmerking komen? Wat weten ze precies?

Het is helemaal niet onze bedoeling geweest hier op al deze vragen een antwoord te geven. Wij wilden enkel heel concreet nagaan wat men te Gent afwist, in de periode 1840-45, van het utopisch socialisme en welke voorstellingen men zich gemaakt had van de romantiek. Te meer daar het utopisch socialisme de neiging heeft zich dusdanig wereldvreemd voor te doen in het toenmalige tijdsgebeuren, dat men automatisch de indruk krijgt dat het niet veel meer mensen dan de ingewijden kan geïnteresseerd hebben.

Voor dit onderzoek hebben wij enkel op de pers gesteund en van alle andere bronnen zoals dagboeken, mémoires, enz. afgezien om verschillende redenen. Vinden we sporen in een bepaald dagblad, dan weten we dat alle lezers van dit blad op een bepaalde ochtend tussen 1840 en 1845 voor dezelfde sporen hebben gestaan. Bij een dagboek of een mémoire staan we slechts voor de getuigenissen van één persoon. Dus is de grootte van de groep, die het onderwerp van ons onderzoek uitmaakt, bijna steeds te vereenzelvigen met de oplage van de krant. Reke-

ning houdend met het doorgeven van de gelezen kranten, het verder verkopen aan verminderde prijs, de bladen in de koffiehuisen, enz. is het lezerspubliek in feite groter dan het oplagecijfer van de krant. In dat verband bestaat er voor de Belgische bladen nog geen concreet onderzoek, dat de omvang van die praktijken heeft bepaald, zodat men er dan ook geen rekening mee kan houden.

Het is vanzelfsprekend dat ook wij, zoals iedereen die de openbare mening van een bepaalde tijd tracht te achterhalen, onze resultaten dachten te vinden in het redactionele gedeelte van de bladen. Spijtig genoeg moesten wij echter vaststellen dat de naam van bijvoorbeeld een Fourrier slechts geciteerd werd om de belezenheid van de auteur te illustreren en dat er van utopisch socialisme of romantiek in het geheel geen sprake was. Reeds meenden we met een negatief saldo te moeten sluiten en ons tevreden te stellen met de conclusie dat men te Gent van utopisch socialisme of romantiek eenvoudig niets afwist, toen onze aandacht werd gaande gemaakt door de feuilleton. Deze overtrof werkelijk alle verwachtingen. In het blad dat we juist onderzochten vormde de romantiek in de feuilleton het hoofdthema. Maar! Wie las toen de feuilleton? Wie leest er ten huidigen dage de feuilleton? Wat was in 1840-45 de positie van de feuilleton in het dagblad? Het antwoord op deze vraag zou de grootte van de groep bepalen waarop de conclusies van een onderzoek van de feuilleton zouden slaan. Nu is het in een studie die de pers als bron heeft, steeds noodzakelijk na te gaan op welk punt van haar evolutie de pers op dit ogenblik gekomen is. Dit zal dan hier een eerste gelegenheid zijn om de plaats van de feuilleton nader te onderzoeken.

Er is eerst en vooral de abonnementsprijs die in de periode 1840-45 nog dusdanig hoog was, dat men dagelijks verschijnende bladen had voor de hogere burgerij — in Gent waren dit alle franstalige bladen — en drie maal in de week verschijnende bladen, met dus een gehalveerde abonnementsprijs, voor de lagere burgerij — in Gent alle nederlandstalige bladen. Het zegelrecht, pas afgeschaft in 1848, was echter niet alleen verantwoordelijk voor de hoge abonnementsprijs, maar ook voor de omvang en het formaat van de bladen. Hoe meer bladen per nummer en hoe groter het formaat, hoe hoger het zegelrecht. Een merkbare vergroting van de formaten zouden we pas na 1848 krijgen. Met de dagbladruimte diende men dus spaarzaam om te springen. Uit de uiterlijke opmaak van de bladen blijkt dit reeds onmiddellijk. Titels, ondertitels, een overzichtelijke schikking, alles zeer plaatsroevende elementen, ontbreken volledig. Indien men dan al hoofdletters gebruikte, dan bleven deze binnen redelijke perken, en steeds voorbehouden voor de titelpagina, zodat, van op enige afstand gezien, de tweede en de derde bladzijde steeds de indruk geven van volledige bladzijden doorlopende tekst. Bij bijzondere gebeurtenissen echter volstond deze spaarzaamheid niet meer en diende men over te gaan tot het inlassen van een supplementair derde blad. Of een nummer met drie bladen nog winst opleverde, hebben we nog niet kunnen achterhalen. Maar wat dan met de lezer? Hoe kwam hij in een dergelijk grafisch opgemaakt blad terecht? Hoe vond hij dat waarin hij belang stelde? Hij vond het zonder moeite omdat de toenmalige lezer zijn blad volledig,

van A tot Z las, aldus K. d'Ester¹. Inderdaad, drie bladzijden klein formaat maken dit antwoord meer dan waarschijnlijk. De vierde bladzijde werd immers altijd ingenomen door de advertenties, de beurs- en marktberichten, enz. Hoeveel plaats kreeg in een dergelijk blad de feuilleton nu toebedeeld? Deze vraag is slechts te beantwoorden door opmetingen. Als voorbeeld hebben we de *Messenger de Gand* genomen van het jaar 1840. Waarom precies dit blad en waarom deze jaargang zullen we later zien. Het resultaat was het volgende:

1. Redactioneel gedeelte:	83. 765 kol/cm ²
2. Beursberichten, uurroosters der treinen, burgerlijke stand en marktberichten:	22. 286 kol/cm
3. Advertenties:	16. 457 kol/cm
4. Feuilletons:	22. 714 kol/cm
Totaal:	145. 222 kol/cm

Indien we nu geen rekening houden met de tabellen en de advertenties (2 en 3) en slechts het tekstgedeelte beschouwen (1 en 4) en dit gelijkstellen met 100, dan bedraagt de plaats besteed aan de feuilletons 21,4 %. Deze verhouding wijst er op dat de positie van de feuilleton in 1840-45 niet dezelfde kan geweest zijn als ten huidige dage. Het plaatsgebrek ten spijt heeft de redactie één vijfde van de ruimte voorzien voor het tekstgedeelte, vrij gehouden voor de feuilleton. De vraag naar de feuilleton moet dus groot geweest zijn. Het feit ligt dan ook voor de hand dat het grootste gedeelte van de lezers van de *Messenger de Gand* die ook lazen. Een bevestiging van deze cijfers hebben we trachten te vinden in de geschiedenis van de feuilleton zelf. Voor de Belgische pers is deze geschiedenis nog niet geschreven, wel voor de Franse. Daaruit bleek overduidelijk dat de 21 % van de *Messenger de Gand* aan geen toeval te wijten zijn. Kort gevat komt de ontstaansperiode van de feuilleton in de pers hierop neer:

De rubriek feuilleton bestond te Parijs reeds vanaf ca. 1800. Tot 1830 bevatte deze rubriek echter uitsluitend literaire en kunstkritische stukken. Het woord feuilleton begon pas zijn huidige inhoud van in afleveringen gepubliceerde roman te krijgen dank zij de stichter van de *Presse*.

(1) d'Ester (K.), *Zeitung und Leser*, Mainz, 1941, p. 12 e.v.

(2) Met kol/cm is bedoeld kolom/cm. Gewoonlijk worden, om de onderlinge verhouding van de verschillende rubrieken in een dagblad weer te geven, oppervlaktemetingen gebruikt. Dit is dusdanig tijdrovend dat men, waar men slechts kan, zich zal tevreden stellen met algemene omschrijvingen. Met het kol/cm-systeem meet men slechts de lengte van de kolommen van iedere rubriek en maakt aan het einde de som. De aldus verkregen verhoudingen zijn, indien al niet juister, dan toch even juist als de oppervlaktemetingen; immers minder metingen en minder bewerkingen brengen minder kansen op fouten mee. De toenmalige typografie vergemakkelijkte het systeem door steeds bij dezelfde kolombreedte te blijven en door advertenties meestal over de breedte van één, twee of drie kolommen te doen lopen, al naar gelang de vereiste, en nooit over gedeelten van een kolom. Zelfs bladen die afwisselend op grote en kleine formaten verschenen, zijn met dit systeem meetbaar, als slechts de kolombreedte niet verandert.

Op 1 juli 1836 verscheen het eerste nummer van de *Presse* gesticht door de Girardin, en ook het eerste nummer van de *Siècle*, gesticht door Dutacq, aan wie de Girardin het idee te danken had om de abonnementsprijs te halveren en het ontbrekend bedrag in te winnen door aankondigingen en publiciteit. Om van de industrie veel aankondigingen los te krijgen moest de krant over een uitgebreid lezerspubliek beschikken, en het enige middel om de krant voor alle lagen van de maatschappij aantrekkelijk te maken was de publicatie van romans in afleveringen. Vanaf dit ogenblik begon in Parijs de strijd om de beste feuilletons. De *Presse* zette het gevecht in op 23 oktober 1836 met de eerste aflevering van een roman van Balzac, *La vieille fille. Scène de la vie de province*. Balzac zou voor dit blad jaarlijks ongeveer één roman schrijven³. Tegen de auteur van de *Presse* speelt de *Siècle* Alexandre Dumas uit, wiens Drie Muskietiers het blad een aanzienlijke winst zou opleveren. De *Journal des Débats* dankt haar populariteit vooral aan de *Mystères de Paris* van Eugène Sue. Met deze roman zou Sue tot de meest begeerde en best betaalde schrijvers behoren. De *Constitutionnel* biedt hem 100.000 F voor zijn *Juif errant* en dit bedrag geldt van dan af als maatstaf voor zijn honoraria⁴.

Vanaf 1840 trachten alle schrijvers hun werk in de dagbladders te laten verschijnen. Het was het meest geschikte middel om gelezen te worden. Boeken waren te duur en vielen slechts in het bereik van een kleine groep, daarom stelden de meesten zich tevreden met de feuilleton in hun blad. Nooit voordien hadden zoveel auteurs zoveel lezers gekend. Lamartine publiceerde in de *Presse* zijn *Histoire des Girondins* en Chateaubriand liet zijn *Mémoires d'Outre-Tombe* in afleveringen verschijnen⁵. *Le Capitaine Paul* van Dumas, verschenen in de *Siècle* van 30 mei tot 23 juni 1838 vermeerderde het lezerspubliek van dit blad in minder dan drie weken met 5.000 lezers⁶.

In het buitenland verwekte deze lawineachtige ontwikkeling van de feuilleton een steeds toenemende verbazing, zodat een Beiers blad, de *Münchener Politische Zeitung* verbluft maar te goeder trouw rapporteerde: *Wie sehr der Feuilleton-roman in Paris gepflegt wird, beweist die Anzeige eines dortigen Tagblattes, worin die Redaktion bekannt macht, dass sie sich den Roman zur Hauptaufgabe stellen, Politik, Kunst und Wissenschaft hingegen in das Feuilleton verweisen wolle*⁷.

Hoe sloot de Gentse pers daar nu bij aan? Het feit dat alle bladen in eenzelfde stad verschijnen, duidt nog geenszins op een gemeenschappelijke evolutie. Evenmin is dit het geval voor de bladen die tot eenzelfde taalgroep behoren. Van de zeven kranten die op dat ogenblik

(3) Zie meer daarover in: Atkinson (N.), *Eugène Sue et le roman-feuilleton*, Nemours, 1929, p. 5 e.v.

(4) Meer daarover in: Hauser (A.), *Sozialgeschichte der Kunst und Literatur*, München, 1953, Bd. II, p. 253 e.v.

(5) Atkinson, *op. cit.* p. 12.

(6) *Ibid.* p. 25.

(7) Geciteerd in: Merkelbach (H.), *Das Feuilleton der Münchener Tagespresse 1815-1848 in seinen Darstellungsformen*. Diss., München, 1941, p. 24.

te Gent verschenen, waren er vier nederlandstalig: twee nieuwsbladen: *Den Vlaming* en *Den Vaderlander*; twee advertentiebladen: de *Gazette van Gend* en de *Gendschen Mercurius*. De overige drie waren de frans-talige nieuwsbladen: de *Journal des Flandres*, *L'Organe des Flandres* en de *Messenger de Gand*. Het blad dat het eerst bij Parijs aanknoopt en het ook het meest op de voet zou volgen is de *Messenger de Gand*, liberaal en orangistisch. Reeds in 1839 publiceert dit blad de roman van Balzac: *Béatrice ou les amours forcés. Nouvelle scène de la vie privée*. In de volgende jaren zouden dan de werken van Sue, Dumas e.a. volgen. Daartegenover staan de overige frans-talige en al de nederlandstalige bladen voor wie deze auteurs steeds taboe zouden blijven. Deze bladen hebben trouwens op het ogenblik dat de *Messenger de Gand* zijn publicatie van de roman van Balzac begon, nog helemaal niet beseft wat de feuilleton financieel voor een blad kon betekenen. Pas in 1842 zullen de nederlandstalige bladen het belang ervan gaan inzien. Zo schrijft de *Gazette van Gend* op 16 oktober 1842: *de feuilleton schynt nu het onontbeerlyk gedeelte van een dagblad geworden te zyn, tot zoo ver dat men in Vrankryk mannen vind die op dit gedeelte der nieuwe letterkunde hunnen byzondere aendacht vestigen*⁸. In het bijvoegsel bij het eerste nummer van de pas gestichte *Gazette van Vlaenderen* heet het: *Aen niet een nummer der Gazette van Vlaenderen zal een feuilleton ontbreken*⁹. In de eerste helft van 1842 waren er slechts zeven nummers van de *Gazette van Gend* van de rubriek feuilleton voorzien. In de tweede helft van dit jaar was echter ook dit blad gezwicht.

Hieruit blijkt dat het enige verschil tussen het succes van de feuilleton te Gent en te Parijs gelegen is in de tijd. We kunnen nu de vraag naar de toenmalige positie van de feuilleton in de pers als beantwoord beschouwen: de feuilleton was voor de lezers in 1840-45 indien al niet belangrijker, dan toch even belangrijk als het redactioneel gedeelte.

De grote vraag die we in de volgende bladzijden zullen trachten te beantwoorden is: Wat deelden de feuilletons nu mede over het utopisch socialisme en de romantiek? Veel tijd was niet nodig om ook inzake de inhoud van de feuilletons de uitzonderingspositie van de *Messenger de Gand* vast te stellen. De *Messenger* vertoonde het beeld van een grootstedse krant, terwijl de overige kranten op provinciebladen leken: conservatief met een onverholven wantrouwen tegenover het nieuwe.

Beter nog dan algemene beschouwingen zal een systematisch overzicht van wat de *Messenger* bood, dit verschil aantonen.

De *Messenger* was in Gent het enige blad dat na iedere aflevering ook de naam van de auteur vermeldde, wat het onderzoek zeer verekkelijkte. De overige bladen doen op dit gebied onwillekeurig denken aan een middeleeuwse anonymiteit. Slechts de gedichten, die vooral in de nederlandstalige bladen talrijk waren, droegen een auteursnaam. In de periode tussen 1 januari 1840 en 31 december 1845 zijn

(8) *Gazette van Gend*, 16.X.1842/1, C, D.

(9) Bijvoegsel bij het eerste nummer, verschenen op 25.X.1842. Omwille van zijn korte verschijningsperiode hebben we dit blad verder buiten beschouwing gelaten.

er in de *Messenger* ongeveer 1.500 feuilletons verschenen. Als men deze rangschikt per auteur, krijgt men :

1. Eugène Sue	318	afleveringen
2. Alexandre Dumas	228	»
3. Joseph Méry	106	»
4. Honoré de Balzac	98	»
5. Elie Berthet	63	»
6. S.H. Berthoud	58	»
7. B ^{om} de Bazancourt	46	»
8. Léon Gozlan	43	»
9. Mme Charles Reybaud	41	»
10. Mme Sophie Gay	32	»

Van de overige, in het totaal 154 auteurs, die in deze periode in de *Messenger de Gand* hebben gepubliceerd, zijn er minder dan 30 afleveringen verschenen.

Deze gegevens zeggen op het eerste zicht weinig, omdat tal van auteurs nu niet meer de geringste bekendheid genieten, en omdat de namen van de auteurs die ons wel bekend zijn, voor de lezers in 1840-45 een heel andere betekenis hadden. Om een vermoeden van hun betekenis te krijgen, dienen we enkele auteurs in hun tijd te plaatsen.

De belangstelling voor Sue is treffend. Hij was de meest gelezen schrijver van de lezers van de *Messenger*. Zijn feuilletons vervulden zelfs de rol van abonnementenmagneet. Driemaal is de volgende aankondiging verschenen en telkens bovenaan de eerste kolom van de titelpagina: „*Les personnes qui s'abonneront au Messenger de Gand et des Pays-Bas, à dater de ce jour, pour le prochain semestre, recevront gratis tout ce qui a déjà été publié du Juif errant*”¹⁰.

In 1840 had het blad nog maar één feuilleton-aflevering van Sue opgenomen: *Une révolte sous l'Empire*¹¹, waarschijnlijk een uittreksel uit een werk van hem, daar deze titel elders niet terug te vinden is. De eerste volledige roman die het blad van Sue opnam, was: *Mathilde. Mémoires d'une jeune femme*¹². In 1842 verscheen *l'Hôtel Lambert*¹³ ook nog genoemd *Paula Monti*¹⁴. Nu stoten we op een merkwaardigheid. Van de eerste, eigenlijk sociale roman die Sue heeft geschreven: *Les Mystères de Paris*¹⁵, verscheen in de *Messenger de Gand* slechts het

(10) *Messenger de Gand et des Pays-Bas*, 25.XII.1844/4,B.; 27.XII.1844/4,A; 29.XII.1844/4,B.

(11) *Messenger de Gand*, 11.XII.1840. In het vervolg zullen de woorden „et des Pays-Bas” bij de titel laten vallen.

(12) Eerste aflevering: 31.XII.1840; laatste aflevering: 2.X.1841. De *Presse* te Parijs was slechts enkele afleveringen voor. De eerste aflevering verscheen daarin op 22.XII.1840 en de laatste op 26.IX.1841.

(13) Eerste afl.: 30.VI.1842; laatste afl.: 28.IX.1842.

(14) Atkinson, *op. cit.*, p. 223.

(15) *Ibid.* p. 101.

achtste en laatste deel¹⁶. Voor de zeven eerste delen heeft de redactie dus gearzeld. De reden van deze aarzeling dient zonder twijfel gezocht in de sociale opvattingen die Sue daarin verkondigt. Welke die zijn zullen we hierna zien. Maar waarom dan wel het achtste en het laatste deel, dat toch van dezelfde basisgedachte uitging als de zeven vorige? De oorzaak dient gezocht in een verschuiving van het lezerspubliek van de *Messenger de Gand*. De periode waarin het achtste deel verscheen, is het laatste kwartaal van 1843. Welnu, uit een methode om het lezerspubliek van dagbladen te identificeren, die we elders nog eens hopen uiteen te zetten, is gebleken dat dit precies de periode is waarop de verdwijning van een groot aantal industriëlen uit het lezerspubliek van de *Messenger de Gand* een voldongen feit is. Dit samentreffen doet vermoeden dat de industriëlen onder het lezerspubliek de rem waren die de redactie hebben verhinderd om de zeven eerste delen te publiceren. Dat er na 1843 in dit opzicht geen hinderpalen meer bestonden, wordt bevestigd door het volledig verschijnen van de *Juif errant*¹⁷, die inzake revolutionaire inhoud *Mathilde* nog overtrof.

Het is vooral de publicatie van deze twee laatste werken die merkwaardig is te noemen. Het volledig programma van de utopische socialistten is er in terug te vinden. De brief die de eerste aflevering voorafging, liet over de bedoelingen van het werk niet de minste twijfel bestaan. Het was een bedankingsbrief van Sue gericht aan een vriend, aangeduid met „Camille P...”. Deze brief ontzenuwt ook het vermoeden dat het werk uitsluitend omwille van de intrige zou gelezen zijn. We laten deze brief hier gedeeltelijk volgen :

... Je n'oublerai jamais combien vos excellens travaux, fruit d'une longue et habile expérience, m'ont servi pour mettre çà et là, en relief et en mouvement (...) quelques faits consolans ou terribles se rattachant de près ou de loin à la question de l'organisation du travail, question brûlante, qui bientôt dominera toutes les autres, parce que, pour les masses, c'est une question de vie ou de mort...

Si, par opposition, j'ai peint ailleurs les effrayantes conséquences de l'oubli de toute justice, de toute charité, de toute sympathie envers ceux qui, depuis longtemps voués à toutes les privations, à toutes les misères, à toutes les douleurs, souffrent en silence, ne réclament que le droit au travail, c'est à dire un salaire certain, proportionné à leurs rudes labeurs et à leurs modiques besoins, grâces vous soient encore rendues!

Oui, mon ami, car la touchante et respectueuse affection que vous a vouée cette multitude d'ouvriers que vous employez et dont vous améliorez chaque jour la condition morale et matérielle, est une de ces rares, de ces glorieuses exceptions, qui rendent plus déplorable encore l'égoïsme inintelligent auquel un peuple de travailleurs honnêtes et laborieux est souvent impunément sacrifié...¹⁸.

(16) Eerste afl.: 30.VII.1843; laatste afl.: 18.X.1843.

(17) Eerste afl.: 28.VI.1844; laatste afl.: 29.VIII.1845.

(18) *Messenger de Gand*, 28.VI.1844/1, feuell

Deze brief vóór de eerste aflevering toont aan dat men de lezers geenszins een maal wou voorschotelen, waarvan de smaak pas al etende zou blijken. Voor ze begonnen wisten de lezers niet alleen dat hetgeen ging komen nieuw was, maar ook waaruit dit nieuwe zou bestaan. Ze hadden dus gelegenheid om te weigeren. De redactie moet dus een vermoeden gehad hebben dat dergelijke kost gunstig zou onthaald worden.

Op de inhoud van de *Juif errant* zullen we hier niet verder ingaan, te meer daar deze roman vandaag nog een algemene bekendheid geniet. Maar het loont wel de moeite om uit te maken wat in dit werk precies schuilt aan utopisch socialistische ideologie. Daardoor weten we meteen zeer nauwkeurig wat juist de doorsneelezers van de *Messenger de Gand* voor ogen kwam.

Men kan zich hier wel terecht de vraag stellen in hoever de inhoud van een roman kan beschouwd worden als verspreider van soms tamelijk abstracte ideologieën. Dit probleem hier in al zijn omvang behandelen zou te verleiden en behoort veeleer tot de sociologie van de kunst, meer bepaald van de roman.

Zoals echter heden ten dage de grotere lagen van de bevolking niet door de geschriften van Kirkegaard, Marcel of Sartre zelf tot een algemeen benaderend begrip van het existentialisme komen, maar wel door de woorden en daden van existentialistische personages in films, televisie- en luisterspelen of romans, zo is het ook meer dan waarschijnlijk dat een Gents burger in 1840-45 het socialisme van een Fourier of Proudhon toegankelijker vond in de romans van Sue, waar dit socialisme werd toegepast op concrete omstandigheden, dan in geleerde traktaten. Zonder twijfel, we hebben er althans nergens een spoor van gevonden, wisten de lezers van de *Messenger de Gand* niet dat „al dit nieuwe” utopisch socialisme heette, zoals heden zeer weinigen weten dat „al dit nieuwe” existentialisme heet.

Voor de utopisch socialistische opvattingen die uit Sue's werk naar voor traden en waarmede de lezers willens nillens werden geconfronteerd, hebben we beroep gedaan op het werk van N. Atkinson. We hebben er tevens op gelet in de hiernavolgende schets slechts datgene weer te geven dat gebaseerd was op werken die ook in de *Messenger de Gand* zijn verschenen. We hebben deze schets hier wel verantwoord geacht, omdat men zich aldus nog een duidelijker voorstelling kan maken van wat Sue moet betekend hebben in het liberaal-burgerlijke wereldbeeld van 1840-45 :

'De maatschappij in het algemeen blijkt in het werk van Sue de schuld van alle wantoestanden. De onvoldoende lonen zijn de oorzaak van ellende, prostitutie en het doden van natuurlijke kinderen. De maatschappij is verantwoordelijk voor het verschijnen van misdadigers maar belet hen aan de andere kant zich te rehabiliteren. Ze denkt er enkel aan het kwade te straffen, nooit het te voorkomen : na de vader opgesloten te hebben, verwaarloost zij de kinderen en verwordert zich dan over de van generatie op generatie overgaande kriminaliteit, aldus Sue.' Veel van deze stellingen gaan nu niet meer op, andere lijken afgezaagd en weer andere zijn als juist bevonden en erkend, maar wat

moet het voor een Gents burger, die ze voor de eerste maal te horen kreeg, niet betekend hebben.

'Het probleem van de rijken en de armen is wel het meest voorkomende in Sue's werk. Ofschoon er geen standen waren die bij hem niet voor het voetlicht kwamen, zijn de rijken en de adellijken toch de meest verdorvene. Sue doet uitkomen dat zij in feite slachtoffer zijn van hun eigen luiheid, die een gevolg is van de erfenissen, waardoor kinderen meester worden over fortuinen waarvoor zij niets hebben gedaan. De erfenis is een heiligschennis, wanneer zij in enkele egoïstische handen fortuinen werpt, waarmede aan duizenden families werkmogelijkheid zou kunnen verschaft worden. Rijken zijn hard omdat zij niet weten wat ellende is. Sue is een waar advocaat van de lijdende klasse. Is een arme schuldig, dan is hij dit altijd in veel mindere mate dan de rijke, omdat het milieu waarin de arme leeft, hem verontschuldigt.

Wat de vrouwen betreft, protesteert Sue tegen de ondergeschikte rol die aan de vrouw door de Code Civil is toebedeeld. In verband met de kinderen laakt hij de kinderarbeid en pleit voor een degelijk onderwijs. Bij het verheerlijken van de liefde en de passie sluit Sue trouwens volledig aan bij Fourier. Het is zeldzaam in de bemiddelde standen liefde in het huwelijk aan te treffen; om de liefde in het echtelijk leven te illustreren, haalt Sue zijn voorbeelden steeds uit de arbeidersklasse. Over het huwelijk heeft Sue dezelfde opvattingen als G. Sand: het beeld van de vrijgevochten vrouw en het daaruit voortvloeiend recht op echtscheidingen¹⁹.

Sue's opvattingen over de misdadigheid blijken vooral uit de *Mystères de Paris* en daarvan is in de *Messenger de Gand* slechts het achtste en laatste deel verschenen, zodat deze voor ons geen belang hebben. Wel valt er aan te stippen dat volgens Sue de zelfmoord, mits het nodige voorbehoud, ook een sublieme daad kan zijn. Tegen dit standpunt zal een nederlandstalige krant, naar aanleiding van een zelfmoordgeval te Brussel, heftig te keer gaan, zoals we zullen zien²⁰.

Het werk van J. Moody komt, meer gedetailleerd, tot eenzelfde resultaat. In zijn besluit drukt hij zich als volgt over Sue uit: *...Il a été en dernier lieu, d'une façon définitive, républicain, communiste et anarchiste*²¹. *Chaque roman semble un diatribe pour exciter le peuple contre l'ordre social*²².

Sue was echter niet de enige auteur die utopisch socialistische ideeën in ge vulgariseerde vorm in de *Messenger de Gand* publiceerde. In het hoofdstuk *Romans démocratiques. L'Apothéose du prolétaire* vermeldt D.O. Evans naast Sue en talrijke anderen: G. Sand, P. de Kock, F. Soulié, en Balzac²³, ook van deze schrijvers heeft de *Messenger de Gand* werk

(19) Atkinson, *op. cit.*, hoofdstuk VII, Les idées sociales d'Eugène Sue (p. 145-163).

(20) Zie p. 145 en 146.

(21) Moody (J.), *Les idées sociales d'Eugène Sue*, Paris, 1938, p. 5.

(22) *Ibid.* p. 17.

(23) Evans (D.O.), *Le roman social sous la Monarchie de Juillet*, Paris, 1935.

opgenomen. George Sand valt hier wel te verwaarlozen. Van haar is er immers slechts één aflevering verschenen, getiteld : *Le dieu inconnu* ²⁴. Van Frédéric Soulié heeft de *Messenger* een verhaal opgenomen, lopende over achttien afleveringen : *Les Prétendus* ²⁵, en van Paul de Kock *Physiologie de l'homme marié* ²⁶ en *Ce Monsieur* ²⁷. Ofschoon deze 35 afleveringen reeds een zeer lijvig boek zouden vullen, achten wij het toch te weinig om hier een analyse van deze werken te rechtvaardigen.

Hiermede denken wij voldoende aangetoond te hebben dat de lezers van *Messenger de Gand* wisten waar men met deze nieuwe maatschappijleer, die men toendertijd „democratisme” noemde, naar toe wilde, m.a.w. ze waren dus op de hoogte van de tijdsgeest en het tijdsgebeuren. Hiermede hebben we dan ook ons doel, althans wat de *Messenger de Gand* betreft, bereikt. Nu rest er ons enkel nog na te gaan hoe dit blad stond tegenover de romantiek in het algemeen. Nochtans willen we voordien de oorzaken van deze belangstelling van de lezers van de *Messenger de Gand* voor het utopisch socialisme even nagaan. Het was inderdaad zo dat Sue in enkele zeer concrete behoeften van de liberale lezers voorzag. De antiklerikale kampanje die Sue in zijn *Juif errant* voerde en die op dat ogenblik in de Parijse politieke middens geweldig opgang maakte, kwam de liberale lezers van de *Messenger de Gand* uitstekend van pas in hun strijd tegen de inmenging van de Kerk in de jonge Belgische staat. Ten tweede was er ook nog het ontbreken van een eigen programma, ten gevolge waarvan het ideeën-goed van de utopische socialisten op de liberalen een grote aantrekkingskracht uitoefende ²⁸. Maar toch zijn antiklerikalisme en utopisch socialisme als zuiver politieke motieven geen voldoende reden om het succes van Sue te Gent bij de lezers van de *Messenger de Gand* te verklaren. Hij moet aan een bredere, diepere behoefte beantwoord hebben. Hij moet in de lijn gelegen hebben van de romantische mentaliteit van het lezerspubliek van de *Messenger de Gand* en dit is des te merkwaardiger, daar de Vlaamse romantiek nu helemaal niet gekenmerkt wordt door een streven naar sociale vernieuwing. We zullen later nog op een tweede trek wijzen die slechts aan de Franse romantiek eigen is en die ook in de feuilletons van de *Messenger de Gand* is terug te vinden. Een andere verklaring voor de publicatie in een liberaal blad van de geschriften van een auteur die *d'une façon définitive, républicain, communiste et anarchiste* was, zien wij niet.

Een bijkomende reden waarom wij hoger genoemde zuiver politieke motieven niet als voldoende kunnen beschouwen om deze belangstelling te

(24) *Messenger de Gand*, 18.VI.1841.

(25) Eerste afl.: 3.IV.1842; laatste afl.: 20.IV.1842.

(26) 20.VIII.1841.

(27) Eerste afl.: 10.I.1841; laatste afl.: 2.III.1843.

(28) Zie meer daarover in het hoofdstuk van prof. Dr. J. Dhondt : „*De opkomst van de burgerij als politieke macht en de groei van de arbeidersstand (1789-1856)*” in : „*Geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in België*”. Antwerpen, 1960, p. 44 e.v.

rechtvaardigen, is de storm van verontwaardiging en zelfs woede die deze feuilletons in de overige bladen veroorzaakte. Om zuiver politieke redenen gaat men zich niet de woede van al de overige dagbladlezers op de hals halen, op die manier isoleert men zichzelf. De lezers van de *Messageur de Gand* deden nu niet de geringste moeite om een algemene veroordeling van de publieke opinie te ontlopen; wat zeer gemakkelijk zou geweest zijn: het abonnement op de *Messageur* opzeggen. Dit is wel gebeurd te Brussel, waar *l'Indépendance* de *Juif errant* publiceerde. Volgens een artikel dat het Gentse blad *l'Organe des Flandres* heeft overgenomen van *l'Indépendance*, heeft dit laatste blad een merkbaar verlies gekend door de publicatie van deze roman²⁹. Trouwens, indien er te Gent één sociale stand was die het zich financieel kon veroorloven zich deze verhalen in boekvorm aan te schaffen, dan is dit wel het lezerspubliek van de *Messageur de Gand* geweest.

In feite zouden we naast Sue, Soulié, de Kock en Sand ook het werk van Balzac moeten vermelden. Door de toenmalige bladen wordt hij steeds in één adem vernoemd samen met Sue, de Kock en Soulié. We doen het echter slechts volledigheidshalve, omdat Balzac niet meer uitsluitend gedreven wordt door de romantiek, maar reeds in ruime mate door het realisme en dit veronderstelt een heel andere gevoels- en gedachtenwereld. Van Balzac zijn in die jaren een achttal romans geheel of gedeeltelijk in afleveringen verschenen: *Pirette*³⁰, *Mémoires de deux jeunes mariés*³¹, *Albert Savarus*³², *La fausse maîtresse*³³, *Un ménage de garçon en province*³⁴, *Honorine*³⁵ en *Les Paysans*³⁶.

De stellingname van de overige Gentse kranten tegenover het utopisch socialisme of „democratisme” is eenvoudig samen te vatten: volledige veroordeling. De politieke oriëntering van deze bladen is daar vanzelfsprekend in ruime mate verantwoordelijk voor. Er was in Gent geen tweede blad dat zo uitgesproken liberaal was als de *Messageur de Gand*. Nochtans zouden we van de meer mennaisiaans gerichte katholieke bladen zoals *Den Vaderlander* en de *Journal des Flandres* enig begrip kunnen verwachten hebben. Juist het tegendeel is waar.

De krant die het heftigst tegen deze auteurs heeft gereageerd was *Den Vaderlander*. Zijn gebruikelijke toon en ook zijn meest gebruikte argumenten vinden we terug in het volgende artikel, geschreven naar aanleiding van een proces. „Een treffend voorbeeld van den noodlottigen invloed welke de lezing van slechte, goddeloze en wulpsche boeken op het jong gemoed van zoo vele persoonen van beyde geslachten uytoefent, ontmoet men in de droevige... welke de zaak van Ghillisquet, dezer dagen,

(29) *l'Organe des Flandres*, 1.X.1845/1.A.B.

(30) Verschenen tussen 26.I. en 9.II.1840.

(31) Verschenen tussen 7.XII. en 15.XII.1841: 1e deel. Verschenen tussen 2.I. en 26.I.1842: 2e deel.

(32) Verschenen tussen 2.VI. en 15.VI.1842.

(33) Verschenen tussen 28.XII.1841 en 1.I.1842.

(34) Verschenen tussen 4.XI. en 28.XI.1842.

(35) Verschenen tusschen 21.III. en 2.IV.1843.

(36) Verschenen tussen 9.XII. en 26-27.XII.1844.

voor de ogen van elkeen heeft ontrold. Meermaels hebben wij ons verzet tegen die onzedige voordbrengselen van zoo vele bedorvene vernuften, tegen die geschiedenissen van de walgelykste ondeugden, tegen die verhalen der goddelooste misbruyken, tegen die aenpryzingen der verfoeyelykste grondstellingen, en, kon men nog enigszins twyffelen aen de zedelyke verwoestingen welke de aenhoudende lezing van dergelyke geschriften, in het gemoed van zoo talryke personen moet te wege brengen, de dubbele zelfsmoord die, weynige weken geleden, te Brussel koelmoedig is beraamd, en met de onbegrypelykste onverschilligheyd is ten uytvoer gebracht, zou hier van het onwederleggelykste bewys behooren te leveren. En inderdaed, hoe kan dit anders zyn? Moet den afgrond niet den afgrond naer zich trekken? Kan men de liefde tot het order en de genegenheyd voor de deugd behouden, als men zich met de regeringlooste grondstellingen en de walgelykste ondeugden voedt? Kan men de afschrik voor het kwaed behouden, als men zich doordringt van de verfoeyelykste leeringen die het kwaed als goed opschilderen? Kan men nog de zelfsmoord als een afschuwelyk schelmstuk houden, als men nog eens zo verre gekomen is van de zelfsmoord te beschouwen als den natuerlyken middel om zich uyt eenen moeylyken toestand te redden? Neen, dit is niet mogelyk; en dit word op eene zoo schrikbare wyze waergemaekt in den persoon der jonge, doch bedorvene Pauline Belot, die, na de lezing der zedelooste romans, na de lezing der vergiftigster Lucrecia Borgia, niet is terug geweken om zich zelve ook te vergiftigen; die, na den lof der zelfsmoord gelezen en gestudeerd te hebben in de slechte romans, en na alle godsdienstige gevoelens verloren te hebben in de werken van P. de Kock, Eug. Sue, Sand en zoo vele andere zedelooste schryvers, zich zelven het leven heeft ontnomen, met zich te verdrinken, nadat zy vergeefs gepoogd had zich te vergiftigen.

Het is den droeven uytslag van zulke verderfelyke lezingen welke men in het proces Ghillesquet heeft zien uytstychynen; het is om een treffend voorbeeld hiervan op te leveren, dat wy deze zaak omstandeglyk hebben afgekondigd. Mogte dit proces tot eene heylzame les aen velen strekken' ⁸⁷.

Het is deze ophoping van superlatieven die kenmerkend is voor *Den Vaderlander* telkens hij dit onderwerp aanraakt. Het is nooit zijn bedoeling geweest de lezers eens te vergasten op een kalm onderzoek naar de werkelijke waarde van al deze nieuwe ideeën. Integendeel, door zijn techniek om dergelyke artikels steeds in een ongefundeerde, irrationele waas van afschuwelykheid en schrikwekkendheid te plaatsen, heeft hij wel zijn doel bereikt: de lezers van een ook maar oppervlakkig contact met de nieuwe ideeën af te houden.

Voor de *Journal des Flandres* is de toestand enigszins anders. Het blad, liberaal-katoliek zoals het voorgaande, had een aanwinst van lezers uit het lezerspubliek van de *Messenger de Gand* gekend en het waagt zich dan ook nooit aan een feitelijke veroordeling van de inhoud van deze werken. De artikels in dat verband zijn ook minder talrijk en minder uitgebreid. De *Journal* beperkt er zich meestal toe de *Juif errant* als een kommercieel opzet te bestempelen, wat het blad trouwens met al

deze veel gelezen feuilletons tracht te doen³⁸. Verder tracht de *Journal* het toenmalige succes van Sue te minimaliseren door aan te tonen dat de *Juif errant* door verschillende auteurs werd geschreven, wat, in vergelijking met zijn nederlandstalige collega, wel zeer gematigde taal is³⁹.

Bij de volgende twee bladen, *l'Organe des Flandres* en *Den Vlaming*, die in tegenstelling tot de twee voorgaande konservatief-katoliek zijn, bemerken we hetzelfde verschijnsel: de tegenstelling tussen de gematigde houding van het franstalige blad en de absolute veroordeling door het nederlandstalige blad.

l'Organe des Flandres is wel definitiever dan de *Journal des Flandres*, maar de artikelen in dat verband zijn bijna even weinig talrijk. Zo schrijft *l'Organe* over de *Juif errant*: „*Le cynisme dévergondé de cette infâme publication... les excès d'une imagination dévergondée, ...la production aussi stupide qu'immorale de M. Eug. Sue*”⁴⁰. Dit in een hoofdartikel. Het blad tracht ook Sue te situeren in het kader van de toenmalige Franse politiek en dan te bewijzen dat Sue met zijn werken maar een pion is in het politieke schaakspel⁴¹.

Den Vlaming overtreft *Den Vaderlander* nog in zijn superlatieven. Voor dit blad is heel de Franse romantiek een ziekteverschijnsel. Van de eerste zestig nummers van 1843 van dit blad, bevatten er tien een artikel over de „afgrijselijkheid” van de romans, die worden betiteld als: „...slechte, affe, vuile, ongodsdienstige, verderfelyke, schandelyke gedrochten zoo als die uit de pennen van Balzac, Sue, Soulié, Luchet⁴², de Bernard⁴³, en tutti quanti zullen vloeien...” En verder in hetzelfde artikel: *En zoo sluipt het vernielend romantismus het zedenbederf, in ons midden; zoo vernietigt men Belgiens zedelykheid, zoo verbant men de lust tot ernstige studien, welke de aenlokkelykheyd van de roman missen*⁴⁴. In een ander artikel luidt het: *Herhaelde reizen hebben wij onze stem verheven tegen het gevaer hetgeen onze zedigheyd, onze oude braefheyd, onze vlaemsche letterkunde dreigt in den grond te boren. Wy bedoelen het fransche romantismus, hetgeen alle slach van vormen, tegen alle slach van pryzen; door alle middelen in de zamenleving sluipt, deze vervalscht, ontzenuwt en vernietigt*⁴⁵. Hierbij is alle commentaar wel overbodig.

Deze kampanje bleef echter niet beperkt tot de pers. Van even

(38) *Journal des Flandres*, 24.IV.1845/3, feuell.

(39) *Journal des Flandres*, 10.IV.1845/1, feuell.; 2, feuell.

(40) *l'Organe des Flandres*, 1.X.1845/1,A,B.

(41) *l'Organe des Flandres*, 13.XI.1844/1, feuell.; 21.XI.1844/1,A,B,C.

(42) Heeft niet in de *Messageur de Gand* gepubliceerd.

(43) Van deze auteur zijn in de *Messageur de Gand* verschenen:

„La chasse aux amans”:	tussen 16.II. en 20.III.1840.
„La cinquantaine”:	tussen 16.IV en 11.VII.1841.
„Un acte de vertu”:	tussen 28.XI. en 6.XII.1841.
„La femme de quarante ans”:	tussen 23.VII en 25.VII.1842.
„Une aventure de magistrat”:	tussen 5.X. en 8.X.1842.

In totaal vormt dit 37 afleveringen.

(44) *Den Vlaming*, 1.I.1843/2,A.

(45) *Den Vlaming*, 13.I.1843/1,A.

groot belang was het gesproken woord, alhoewel de sporen daarvan in de pers minder gemakkelijk terug te vinden zijn. Zo bevatte de vastenbrief van Mgr Delebecque voor 1843, die in alle parochiën van het bisdom werd voorgelezen, eveneens een passage tegen deze lektuur, zodat alle gelovigen van Oost-Vlaanderen op zekere zondagochtend te horen kregen: *Waekt, christelyke ouders, rukt uyt de handen uwer kinders de besmettelyke schriften, want gelooft ons, eenen ontuchtigen roman alleen is genoegzaam om het overige uwer dagen en het gansche leven uwer kinderen te vergiftigen*⁴⁶. Er zijn eveneens sporen dat ook de Jezuïeten op dit gebied hun stem hebben verheven⁴⁷; hoe groot deze aktiviteit echter is geweest, hebben we niet kunnen uitmaken aan de hand van de pers.

De twee advertentiebladen, de *Gazette van Gend* en de *Gendschen Mercurius*, hebben zich met deze zaak niet ingelaten.

Om het sociale aspekt van de Franse romantiek in de *Messageur de Gand* te besluiten, dienen we nog enkele auteurs te vermelden die volgens D.O. Evans⁴⁸ eveneens moeten gerangschikt worden in de richting van het utopisch socialisme, nl. Michel Masson en Mme Charles Reybaud. Hun aandeel was echter geringer. Van Michel Masson zijn slechts de romans *Rose Himmel*⁴⁹ en *Le fermier des sauvages*⁵⁰ verschenen, en van Mme Charles Reybaud *Madame de Rieux*⁵¹, *Lucie*⁵², *Claude Stocq*⁵³ en *Les deux Marguerite*⁵⁴, samen 41 afleveringen. De tendens van hun werken is volgens Evans gelijk te stellen met die van Sue, behalve dan dat Mme Reybaud een veel grotere nadruk legt op de vrouwenemancipatie en daardoor eerder in de lijn van George Sand komt te liggen.

Een andere trek van de Franse romantiek, waarvan in de Vlaamse geen spoor te vinden is, is de belangstelling voor de veraf gelegen, meestal exotische gebieden. In de *Messageur de Gand* wordt deze trek vertegenwoordigd door Joseph Méry, na Sue en Dumas de meest gelezen schrijver⁵⁵. De *Messageur* publiceerde van hem: *Anglais et Chinois*⁵⁶, *Un dieu de mes amis*⁵⁷, *Héva*⁵⁸, *La comtesse Hortensia*⁵⁹, *Nouvelles du jour*⁶⁰, *La Floride*⁶¹, *La guerre de Nizam*⁶² en

(46) Dit is een uittreksel uit deze passage van de vastenbrief die volledig is verschenen in Den Vlaming op 1.III.1843/2, A, B, C; 3, A.

(47) *Gazette van Gend*, 3.I.1841/2, B.

(48) Evans (D.O.), *Le roman social sous la Monarchie de Juillet*, Paris, 1935.

(49) Verschenen tussen 3.V. en 18.V.1842.

(50) Verschenen tussen 2.VII. en 28.VII.1845.

(51) Verschenen tussen 3.I. en 18.I.1840.

(52) Verschenen tussen 17.XII. en 30.XII.1840.

(53) Verschenen tussen 20.X. en 30.X.1842.

(54) Verschenen tussen 31.X. en 28.XI.1844.

(55) Zie blz. 140.

(56) Verschenen tussen 10.V. en 16.V.1841.

(57) Verschenen op 13.VI.1841.

(58) Verschenen tussen 2.III. en 22.III.1842.

(59) Verschenen tussen 29.IX. en 18.X.1842.

(60) Verschenen tussen 22.X. en 29.X.1843.

(61) Verschenen tussen 14.II. en 17.III.1844.

(62) Verschenen tussen 6.IX. en 18.X.1844.

*Le dernier fantôme*⁶³. Kort en treffend typeert J. Huret in *La Grande Encyclopédie Méry* en enkele van zijn werken: Héva, La Floride, La guerre de Nizam sont de ces fumisteries à la mode depuis le succès de Clara Gazul de Mérimée. L'auteur y dépeint, comme le firent d'ailleurs la plupart des romantiques, des pays qu'il n'avait pas vus: l'Inde, l'Afrique! On s'extasia alors sur ces misères que dépasse naturellement, et beaucoup, la moindre relation de voyage moderne. On raconte pourtant que le succès énorme de ces récits sauva de la faillite imminente le journal *La Presse qui les publia*⁶⁴.

Er dringen zich hier wel merkwaardige konklusies op: Sue, Dumas en Balzac hebben te Parijs twee kranten groot gemaakt en te Gent bekleedden zij in de belangstellingssfeer van het lezerspubliek van de *Messenger de Gand* respectievelijk de eerste, de tweede en de vierde plaats. Nu komt de auteur, die in Parijs één van deze kranten van het failliet zou gered hebben, te Gent op de derde plaats. Dit is des te merkwaardiger omdat het hier werken van een totaal ander genre betreft. Dus niet alleen zijn de top-auteurs van de Parijse kranten ook de top-auteurs van de *Messenger de Gand*, maar ook de onderlinge verhouding in de belangstelling voor deze auteurs is te Parijs en in de *Messenger de Gand* dezelfde. De opwerping dat wat de *Messenger* publiceerd slechts een doodgewone navolging was van Parijs, wordt door deze gegevens wel zeer onwaarschijnlijk. Men kan wel uiterlijkheden nabootsen, maar geen belangstellingssfeer.

Minder belangrijk voor dit onderzoek is Alexandre Dumas. De reden van zijn succes in de *Messenger de Gand* in 1840-45 is wel niet verschillend van de reden waarom hij ten huidigen dage nog zo veel wordt gelezen. Eigenaardig is wel dat hij in de *Messenger* pas aan bod komt in 1843. Voordien is er slechts een kort uittreksel uit een werk van hem verschenen⁶⁵. In 1843 verscheen dan *Sylvandire*⁶⁶, in 1844 *Amaury*⁶⁷ en begon ook de roman *La reine Margot*⁶⁸ die in 1845 gevolgd werd door *La dame de Monsoreau*⁶⁹. Gelijktijdig met deze laatste, de afleveringen lieten soms geruime tijd op zich wachten zodat men tussendoor een andere roman kon publiceren, verscheen *Le chevalier de la maison rouge*⁷⁰. We waren zeer verwonderd dat ook Dumas door de overige franstalige en al de nederlandstalige bladen werd geweerd en konden ook in de bladen zelf geen verklaring vinden. Waar het haperde vonden we in het werk van een Franse katolieke auteur, J. Jolly, verschenen in 1851, dat

(63) Verschenen tussen 4.V. en 3.VI.1845.

(64) Zie: *La grande Encyclopédie*. Sous la direction de Berthelot, Paris, s.d., deel 23, verbo Méry.

(65) „Impressions de voyage”, tussen 22 en 24.V.1840; „Mort de Paul Ier” op 29 en 30.IX.1840: „Souvenirs de Florence”, tussen 19.VIII. en 19.IX.1842; „Un alchimiste du XIXième siècle”, tussen 19.XI. en 2.XII.1842; „Bernard. Histoire pour les chasseurs” op 25. en 26.VII.1842.

(66) Verschenen tussen 7.I. en 1.III.1843.

(67) Verschenen tussen 6.I. en 13.II.1844.

(68) Verschenen tussen 29.XII.1844 en 28.IV.1845.

(69) Verschenen tussen 30.VIII. en 31.XII.1845.

(70) Verschenen tussen 5.IX. en 16.X.1845.

over de meestal negatieve invloed van de toenmalige romans handelde : *Cependant, il faut le dire à sa louage, Alexandre Dumas n'est pas révolutionnaire; il est même du petit nombre des littérateurs de la même époque, qui ont su échapper à la contagion démocratique.* Tot hiertoe is alles nog gunstig, maar, hij had ook werken geschreven où la morale est tournée en dérision; où la pudeur est foulée aux pieds; où l'histoire, toujours indignement travestie et impitoyablement dénaturé, n'est d'ordinaire que le prétexte du sujet⁷¹. Wat toch wel een bewijs is dat onze Gentse kranten een zeer scherpe voorstelling moeten gehad hebben van wat al of niet mocht, ten ware zij zeer gedetailleerde richtlijnen van hogerhand hadden ontvangen.

We mogen dus besluiten dat het utopisch socialisme in een ge vulgariseerde vorm te Gent tot een grotere laag van de bevolking was doorgedrongen, nl. tot het lezerspubliek van de liberaal-orangistische *Messenger de Gand*, en dat dit er zeer positief tegenover stond. De overige franstalige en al de nederlandstalige bladen, allen katholiek, was het enkel bekend door de waarschuwingen er tegen die vooral uitgingen vanwege de Kerk. In hun negatieve houding dient er wel een onderscheid gemaakt tussen de franstalige en de nederlandstalige. De argumentatie van de laatste wordt gekenmerkt door onredelijkheid en sterke gevoelsmatigheid, terwijl de franstalige bladen meer gematigd en ook redelijker zijn, en minder dikwijls op dit onderwerp terug komen.

Andere kenmerken die slechts eigen zijn aan de Franse romantiek, zoals de belangstelling voor de exotische gebieden, vinden we eveneens alleen bij de *Messenger de Gand* terug en werden ook alleen door het lezerspubliek van dit blad geapprecieerd.

(71) Jolly (J.), *De l'influence de la littérature sur l'esprit public et les mœurs*, s.l., 1851, p. 33.